

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ФЕДОРОВИЧ АННА ВАСИЛІВНА

УДК 378.035.3

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПРАЦІ
У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)**

13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ЧЕПЛІТЬ Марія Миронівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ГУРЕВИЧ Роман Семенович,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
директор Інституту перспективних технологій,
економіки і фундаментальних наук;

кандидат педагогічних наук, доцент

СЛЮСАРЕНКО Ніна Віталіївна,
Херсонський державний університет,
докторант кафедри педагогіки та психології.

Захист дисертації відбудеться “30” травня 2008 року о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. Кривоноса, 2, м.Тернопіль, 46027, (каб. № 30).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. Кривоноса, 2, м.Тернопіль.

Автореферат розісланий “ ___ ” _____ 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чайка В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах інформатизації усіх сфер суспільного життя, глобалізації освітніх та економічних процесів, відродження української національної культури вимоги до вищої педагогічної освіти постійно зростають. Удосконалення підготовки педагогічних кадрів для середньої ланки освіти є нагальною проблемою вищої школи України.

У державних нормативних документах з питань освіти (закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, “Концепція педагогічної освіти”, Державна програма “Вчитель” та ін.) обґрунтовано основні цілі та принципи реформування української освітньої системи. Визначальним є завдання підвищення ефективності роботи вищих педагогічних навчальних закладів у напрямі підготовки нової генерації фахівців з високим рівнем професіоналізму, методологічної і духовної культури, інноваційним творчим стилем мислення.

Нагальною проблемою вищої педагогічної школи України є підготовка вчителя трудового навчання, якому відведено особливу роль у формуванні особистості учня. Саме він виховує такі риси характеру, як працьовитість, самостійність, відповідальність, ініціативність, наполегливість, терпіння, старанність, охайність, повага до людей, що створюють матеріальні блага. Виняткового значення набувають розвиток технічної творчості, естетичного смаку, технологічної культури й культури праці та побуту.

Успішному розв’язанню цієї проблеми значною мірою сприяє аналіз історії вищої педагогічної школи України, об’єктивному дослідженню якої сприяли нові політичні, культурні, освітні умови, що виникли після проголошення незалежності України.

Широке коло проблем дидактичної підготовки вчителів досліджено ученими-педагогами О.Абдуліною, А.Алексюком, І.Богдановою, В.Сагардою, М.Сметанським, М.Фіцулою, В.Чайкою та ін. Важливі питання роботи зі студентською молоддю у вищих педагогічних навчальних закладах розглядають у своїх працях С.Гончаренко, О.Дубасенюк, І.Зязюн, В.Кравець, О.Сухомлинська та ін. Знання досвіду побудови моделі підготовки вчителів у педагогічних ВНЗ України, урахування сучасних тенденцій розвитку педагогічної освіти може стати основою створення адекватної меті формування і розвитку особистості концепції професійної підготовки вчителів трудового навчання.

Вивчення цього питання в історико-педагогічному аспекті є актуальним стосовно інтеграції освіти на сучасному етапі. Учені-педагоги аналізували питання становлення і розвитку педагогічної освіти в Україні на певних історичних етапах. Історико-педагогічні розвідки М.Байдан, М.Дворжецького,

Н.Дем'яненко, Т.Завгородньої, С.Золотухіної, І.Зязюна, В.Лугового, В.Майборода, О.Мороза, М.Чепіль розкривають загальнопедагогічні аспекти підготовки вчителя в Україні ХХ ст. Теоретико-методичні засади професійної підготовки вчителя трудового навчання розглянуто в працях Н.Андреєвої, А.Вихруща, Р.Гуревича, В.Гусева, Й.Гушулея, В.Жигірь, О.Коберника, М.Корця, Т.Кравченко, В.Курок, М. Лазарева, П.Лузана, В.Мадзігона, В.Мурого, В.Назаренка, В.Сидоренка, Н.Слюсаренко, Г.Терещука, Д.Тхоржевського, В.Юрженка та ін.

Однак цілісної наукової інтерпретації системи підготовки вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України впродовж другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст., у якій було б визначено фундаментальні підходи до побудови її змісту, організації навчально-виховного процесу, спрямованого на підвищення ефективності фахової підготовки вчителів освітньої галузі “Технології” відповідно до нової парадигми професійної освіти в Україні, досі немає. Об’єктивна потреба історико-педагогічного аналізу зазначеної вище проблеми і недостатній рівень її вивчення зумовили вибір теми дослідження “Підготовка вчителів праці у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ ст.)”

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано як складову частину наукової теми “Українська національно-демократична педагогіка ХХ ст. в контексті завдань сучасного виховання” кафедри педагогіки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 8.12.1998 року). Тему дисертації затверджено вченою радою ДДПУ імені Івана Франка (протокол № 18 від 19 грудня 2003 року) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 2 від 30 березня 2004 року).

Об’єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ ст.).

Предмет дослідження: зміст та організація підготовки майбутніх учителів трудового навчання у вищих педагогічних закладах України (друга половина ХХ ст.).

Мета дослідження: проаналізувати теоретичні засади і практичний досвід підготовки вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХХ ст. для врахування його позитивних ідей та творчої реалізації в сучасних умовах.

Мета дослідження зумовила розв’язати такі **завдання:**

- на основі аналізу стану дослідженості проблеми у вітчизняній педагогічній науці визначити передумови, етапи, особливості розвитку освіти вчителя праці;

- виявити тенденції у підготовці вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України впродовж другої половини ХХ ст.;
- з'ясувати дидактичні аспекти підготовки вчителів праці у вищих педагогічних закладах України досліджуваного періоду;
- визначити можливості творчої реалізації ідей історичного досвіду підготовки вчителів трудового навчання у сучасних умовах.

Теоретико-методологічною основою дослідження є принцип історизму, на основі якого факти та події вивчають, урахувавши особливості суспільно-політичних процесів; принцип об'єктивності, у якому передбачено неупередженість під час вивчення та висвітлення основних процесів у вищій педагогічній школі; принципи системності та науковості; основні положення теорії наукового пізнання; визначальні принципи діяльнісного, творчого, особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів до підготовки фахівців, підґрунтям яких є положення філософії та педагогіки про розвиток особистості; сучасні концепції організації навчально-виховної роботи у вищій школі; концептуальні положення Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національну доктрину розвитку освіти України в ХХІ столітті, державну програму “Вчитель”, Державний стандарт освітньої галузі “Технології”, а також нормативні документи, пов'язані з входженням України у Болонський процес.

Джерельна база дослідження. У процесі історико-педагогічного пошуку проаналізовано законодавчі та нормативні акти, які регламентували освітню й науково-дослідницьку діяльність у вищих педагогічних навчальних закладах; звіти про роботу окремих із них; статистичні дані; монографії, історико-педагогічну літературу і пресу зазначеного періоду, праці сучасних педагогів, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (м. Київ), Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (м. Львів), Національної Парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.Сухомлинського, бібліотеки Львівського, Прикарпатського і Тернопільського національних університетів. Використано матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади й управління (ЦДАВО України, фф. 2, 166, 4621, 5111).

Методи дослідження: пошуково-бібліографічний, за допомогою якого здійснювалися систематизація та класифікація філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, документів, архівних матеріалів, періодичної преси з означеної проблеми; логіко-історичний та концептуально-порівняльний аналіз для зіставлення наявних психолого-педагогічних підходів до розв'язання досліджуваної проблеми та обґрунтування етапів її розробки впродовж другої половини ХХ ст.; моделювання, спостереження, структурно-системний аналіз змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання

застосовувалися для узагальнення виявлених здобутків та їхньої інтерпретації у руслі сучасної освітньої парадигми; окреслення можливостей творчого використання набутого досвіду у підготовці майбутніх учителів трудового навчання.

Хронологічні межі дослідження. За вихідний рубіж узято 1950-й р. – початок реорганізації учительських інститутів, які мали рівень незакінченої вищої освіти, у педагогічні, поштовх цьому дала Перша республіканська нарада працівників вищої школи. Верхня межа дослідження зумовлена процесами демократизації суспільного життя, новими завданнями освітньо-виховної діяльності, прийняттям у 1999 р. Закону України “Про ратифікацію визнання кваліфікації з вищої освіти в Європейському регіоні”, що декларує появу нових вимог до підготовки педагогічних кадрів.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає у тому, що *вперше* в історико-педагогічній науці цілісно досліджено підготовку майбутнього вчителя трудового навчання у вищих педагогічних закладах України другої половини ХХ ст.; *виокремлено* етапи (початковий, основний, перехідний, модернізаційний) й тенденції (*негативні*: ідеологічний тиск, авторитаризм, надмірна регламентація навчальної і професійної діяльності, домінування пояснювально-ілюстративних і репродуктивних методів та колективних форм організації навчання в середній і вищій школі; *позитивні*: реалізація принципу безперервності, поєднання теоретичного навчання з практичним, пошук активних методів і форм підготовки вчителів, організація підвищення кваліфікації вчителів на базі шкіл, реалізація регіональної освітньої політики, створення комплексу навчальних закладів різного типу (школа, ліцей, педагогічне училище, ВНЗ)) їх діяльності у цьому напрямі; *здійснено* ретроспективний аналіз змісту підготовки вчителів трудового навчання у досліджуваній період; *охарактеризовано* форми і методи навчально-виховної роботи з майбутніми вчителями трудового навчання.

Подальшого розвитку набули положення та висновки щодо шляхів забезпечення ефективності підготовки вчителів праці; *обґрунтовано* можливості творчої реалізації ідей історичного досвіду підготовки вчителів праці у вищих педагогічних навчальних закладах України у контексті Болонського процесу; у науковий обіг введено маловідомі архівні матеріали (ЦДАВО України, ф. 2, оп. 8; ф. 166, оп. 15).

Практична значущість дослідження. На основі аналізу емпіричного досвіду підготовки вчителів виявлено дидактичні можливості професійної орієнтації, інтеграції навчання з продуктивною працею, технічною творчістю, декоративно-ужитковим мистецтвом. За результатами дослідження розроблено та апробовано навчально-методичний посібник “Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до професійно-педагогічної діяльності” для

студентів інженерно-педагогічного факультету, доповнено тематику семінарських занять до курсів “Історія педагогіки”, “Педагогіка вищої школи і Болонський процес”. Дисертаційні матеріали та висновки можуть бути використані при підготовці підручників, посібників та навчально-методичної літератури з історії педагогіки, теорії навчання й виховання для студентів вищих педагогічних навчальних закладів і слухачів інститутів післядипломної освіти.

Основні результати дисертації **впроваджено** у практику навчального процесу Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (акт № 01-08/693 від 21.06.2007 р.), інженерно-педагогічного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка (акт № 945 від 5.09.2007 р.), Вінницького державного педагогічного інституту імені Михайла Коцюбинського (акт 10/54 від 31.08.2007 р.), на курсах підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання та директорів шкіл обласного інституту післядипломної педагогічної освіти вчителів.

Вірогідність результатів та основних висновків дослідження забезпечується методологічною й теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень; застосуванням комплексу взаємозумовлених методів, адекватних об’єкту, предмету, меті й завданням дослідження; використанням широкої джерельної бази, упровадженням результатів дослідження в діяльність вищих педагогічних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації.

Апробація результатів дослідження. Про результати дисертаційної роботи повідомлено в доповідях на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – “Трудове навчання в системі освіти XXI століття” (Трускавець, 2003), “Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та закордоном” (Горлівка, 2006), “Europejska wspólna przestrzeń edukacyjna a przeobrażenia oświatowe w Polsce (1989 - 2006). Nadzieje i zagrożenia” (Люблін, 2006), „Формування цінностей сучасної особистості” (Дрогобич, 2007), *всеукраїнських* – „Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у вищих навчальних закладах України” (Хмельницький, 2006), “Реалізація компетентнісного підходу в педагогічній освіті як однієї з вимог входження в Європейський освітній простір” (Глухів, 2006), “Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізації цивілізації” (Київ, 2007), “Сучасні проблеми художньо-трудової підготовки вчителів: теорія, досвід, зміст і технології” (Дрогобич, 2006), на Другому українському педагогічному конгресі (Львів, 2005). Матеріали дослідження обговорювали на науково-методичних семінарах кафедри педагогіки й одержали позитивну оцінку на засіданнях вченої ради соціально-гуманітарного факультету, а також під час виступів на звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, у роботі творчих груп учителів Львівської області.

Публікації. Матеріали дослідження оприлюднено в 14 авторських публікаціях: з них – 1 навчально-методичний посібник, 9 статей у фахових науково-педагогічних виданнях, 3 – у збірниках наукових праць і 1 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (346 позицій, у тому числі – 65 архівні справи), додатків. Обсяг дисертації 252 сторінки, з них 181 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, його актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи та джерельну базу роботи, розкрито теоретико-методологічну основу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подано відомості про апробацію і впровадження основних положень дисертації.

У *першому розділі* – **“Підготовка майбутніх вчителів праці як історико-педагогічна проблема”** – з'ясовано ступінь дослідженості проблеми у науковій літературі, охарактеризовано передумови діяльності вищих педагогічних навчальних закладів щодо підготовки майбутніх учителів трудового навчання упродовж другої половини ХХ століття, виокремлено етапи та тенденції означеної проблеми.

Аналіз теоретичних і практичних засад проблеми обумовив вивчення значної кількості літератури, яку умовно розподілили на три групи. Перша – праці з питань історії розвитку вищої педагогічної школи, друга – результати досліджень науковців із проблем підготовки вчителя до професійної діяльності у загальноосвітніх школах України; третя – праці, присвячені аналізу сутності змісту вищої і середньої освіти, підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України (II половина ХХ ст.) і трудової підготовки учнів.

Вивчення джерельної бази з історії становлення та розвитку вищої педагогічної освіти засвідчує, що в досліджуваний період існували суперечності, які стосувалися підготовки майбутнього вчителя трудового навчання. У більшості монографій, наукових статей, що з'явилися у 1960 – 1980-х рр., розглянуто підготовку вчителів праці лише з позицій відповідності вимогам державної ідеології та зумовленої нею освітньої політики офіційної влади, а об'єктивного наукового аналізу здебільшого не було. Праці періоду 1980 – 1990 рр. відзначаються більшою об'єктивністю у висвітленні діяльності педагогічних ВНЗ щодо підготовки вчителів. Спроби розкрити певні аспекти становлення, розвитку і вдосконалення вищої педагогічної освіти в Україні у ХХ ст. зроблено

в історико-педагогічних дослідженнях О.Глузмана, В.Лугового, В.Майбороди та ін. Проблемі підготовки майбутніх учителів трудового навчання присвячені праці Й.Гушулея, О.Коберника, В.Сидоренка, Г.Терещука, Д.Тхоржевського.

Генезис пріоритетних напрямів підготовки вчителів трудового навчання в педагогічних вищих навчальних закладах України в другій половині ХХ ст. – складний і суперечливий шлях, система концептуальних, методичних і методологічних підходів до змісту, завдань і мети шкільного курсу трудового навчання. А звідси – проблеми, що пов'язані з підготовкою вчителів трудового навчання, які забезпечували реалізацію методологічних, концептуальних принципів, змісту, мети, завдань шкільного курсу трудового навчання. Серед основних передумов досліджуваного періоду виокремлено суспільно-політичні, соціально-економічні і організаційно-педагогічні.

У діяльності вищих педагогічних закладів України у другій половині ХХ століття щодо підготовки вчителів трудового навчання можна виокремити чотири етапи, кожен з яких мав певні тенденції, що дає уявлення про поступовий еволюційний розвиток її змісту, форм і методів.

Початковий етап (1950 – 1970 рр.) ознаменований посиленням ідеологічного тиску на навчально-виховний процес у вищих педагогічних закладах, повною залежністю вищої школи в Україні від центральних органів влади. У цей час простежується тенденція до посилення політехнічної освіти майбутніх учителів на фізико-математичних та природничих факультетах через введення нових дисциплін, до уніфікації, регламентації та стандартизації, відчуження від української культури. Впроваджено додаткову спеціальність “вчитель основ виробництва” (1956 р.). Характерними були багатoproфільна підготовка вчителів на фізико-математичних та природничих факультетах з п'ятирічним терміном навчання, збільшення кількості студентів педагогічних ВНЗ. Запроваджено різні спеціальності: “фізика і праця”; “електротехніка, машинознавство і фізика”; “біологія і основи сільськогосподарського виробництва”; “загальнотехнічні дисципліни і праця”.

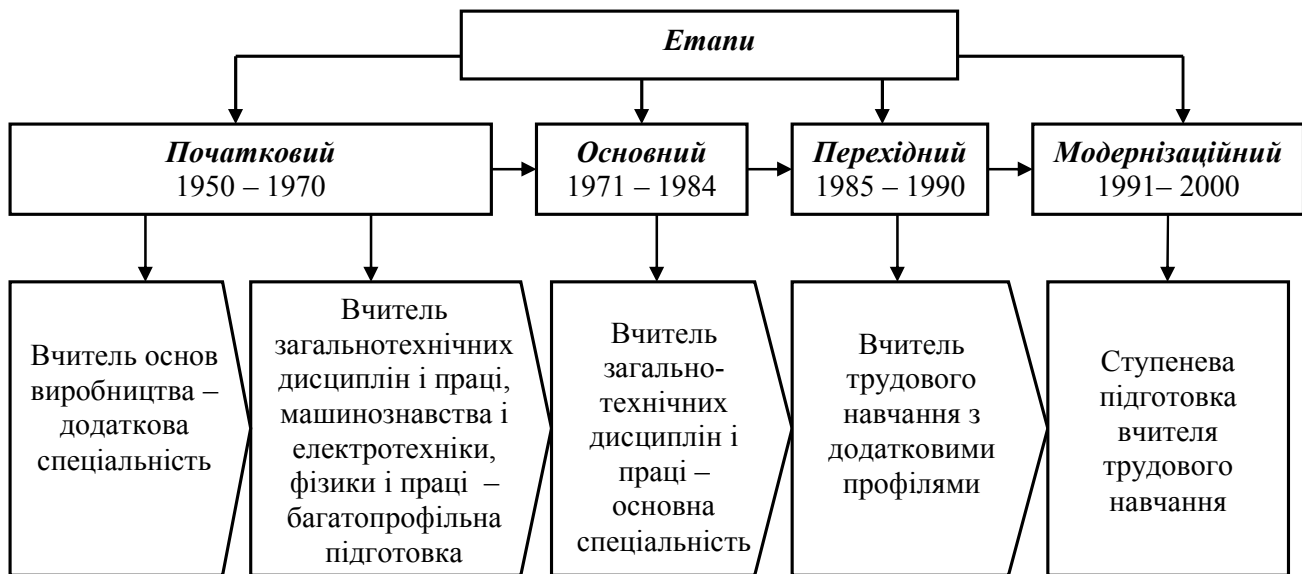
Основний етап (1971 – 1984 рр.) – час відкриття окремих загальнотехнічних факультетів, що діяли самостійно; створення більш сприятливих соціально-політичних, психолого-педагогічних умов для вдосконалення підготовки вчителя праці, оновлення навчальних планів, програм, змісту педагогічної освіти. Поступово оновлювалася матеріально-технічна база, розширювалися можливості вибору спеціалізацій – “технічна та обслуговуюча праця”. З'являються наукові школи, які досліджують проблеми методики трудового навчання, профорієнтаційної роботи з молоддю.

Перехідний етап (1985 – 1990 рр.) характеризується зміною кваліфікації “вчитель праці” на “вчитель трудового навчання”, що зумовило введення нових навчальних планів, збільшення спектру додаткових спеціальностей

(“інформатика”, “механізація сільського господарства”, “основи економіки” та ін.), демократизацію у керуванні навчально-виховним процесом, можливість самостійного створення навчальних планів тощо.

Модернізаційний етап (1991 – 2000 рр.), його провідними ознаками є: удосконалення змісту освіти на національному ґрунті, перехід до ступеневої системи підготовки майбутніх фахівців в контексті євроінтеграційних процесів, спроби поновити і вдосконалити її форми та методи, пошук оптимального співвідношення аудиторної і позааудиторної роботи тощо.

На різних етапах розвитку концептуальні засади підготовки видозмінювались залежно від загальних парадигм у формуванні педагога та системи концептуальних, методичних і методологічних підходів до змісту, завдань й мети шкільного курсу трудового навчання. Та все ж, попри всілякі труднощі та негативні тенденції, система підготовки фахівців змінилась та набула якісного розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Еволюція кваліфікацій у процесі підготовки вчителя праці

Назва спеціальності змінювалася декілька разів. Основні зусилля спрямовувалися на вдосконалення системи спеціалізацій та додаткових спеціальностей. Це свідчить про постійні пошуки у цій галузі, що мало позитивний вплив на розширення та вдосконалення змісту освіти.

У досліджуваній період негативними чинниками у підготовці вчителів трудового навчання, як і розвитку педагогічної освіти в цілому, були: заідеологізованість освітньої системи, консерватизм; ігнорування національних особливостей школи; ізолюваність від світового досвіду; переоцінка значущості теоретичної підготовки майбутнього вчителя; фемінізація і старіння кадрів; низький статус вчителя; недостатнє фінансування; неузгодженість планів

прийому і випуску студентів з можливостями кадрового та матеріально-технічного забезпечення вищих навчальних закладів.

У другому розділі – “**Дидактичні аспекти підготовки учителів праці у вищих педагогічних навчальних закладах України (1950 – 1991 рр.)**” – висвітлено проблеми змісту фахової підготовки майбутніх учителів праці та питання організації навчально-виховного процесу у педагогічних ВНЗ України.

Зміст професійної освіти вчителя праці означеного періоду був зумовлений вимогами суспільства щодо його підготовки. Основна мета навчання зводилась до виконання таких завдань, що були зумовлені: науково-технічним прогресом; соціалістичним устроєм; специфічними особливостями професії. Майбутніх фахівців навчали за такими циклами дисциплін: соціально-економічний, психолого-педагогічний, загальнонауковий, загальнотехнічний, спеціальний. Дослідження свідчить, що за період 1956 – 1991 рр. змінилося дев'ять навчальних планів підготовки вчителя трудового навчання і фізики, в яких незначною мірою змінювалось співвідношення між навчальними циклами.

З 1971 р. створюються самостійні загальнотехнічні факультети, починається розробка нових навчальних планів та програм для підготовки вчителя праці, які були копією навчальних планів з підготовки інженерів за спеціальністю “різання металів, верстати та інструменти”.

Відповідно до напрямів трудового навчання восьмирічної і середньої школи готували вчителів двох кваліфікацій. Одні повинні були викладати загальнотехнічні предмети і керувати загальною трудовою підготовкою учнів, інші – викладати спеціальні предмети з обраної професії і керувати виробничим навчанням. Учитель праці повинен був володіти професійною майстерністю, достатнім рівнем знань, трудових навичок і вмінь, розуміти принципи функціонування технічних пристроїв, знати основні досягнення науки.

Встановлено, що практична підготовленість майбутніх учителів загальнотехнічних дисциплін і праці була досить низькою, оскільки слабо забезпечувались міжпредметні зв'язки (іноді навіть були відсутні), зв'язки з програмами загальноосвітніх шкіл, орієнтація на викладення технічних питань без урахування специфіки педагогічної вищої школи та ін.

З'ясовано, що у 80-х рр. удосконалювалися форми залучення студентів до науково-технічної творчості: філії кафедр на підприємствах, навчально-наукові промислові комплекси, тимчасові творчі колективи, госпрозрахункові центри науково-технічної творчості молоді у ВНЗ, конкурси, залучення студентів до експериментальних робіт, які проводились у загальноосвітніх школах.

Одним з найважливіших етапів реалізації реформи вищої педагогічної школи стало прийняття у 1987 р. нових навчальних планів і програм, у яких було передбачено самостійну роботу студентів. Першочергове завдання – здійснити рішучий поворот від масового, загального навчання до індивідуального підходу,

розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, спираючись на їх самостійну роботу, активні форми і методи навчання: семінарські та практичні заняття, дискусії, моделювання виробничих і практичних ситуацій.

Важливими формами аудиторної роботи в підготовці вчителів були лекції, семінари-практикуми, екскурсії, диспути, проблемний семінар, семінар-конференція, семінар-диспут. Запроваджувалися форми і методи трудової підготовки, які забезпечували максимальне зближення теоретичного і практичного навчання. Традиційна технологія навчання у педагогічних ВНЗ, яка будувалася на “пасивних” інформаційних принципах навчання, здебільшого була здатна лише на масову підготовку “середніх” спеціалістів, не стимулювала систематичної самостійної роботи студентів.

Підготовка майбутнього вчителя в основному здійснювалась за такими етапами: заняття з практикуму в навчальних майстернях (оволодіння технічними знаннями і практичними вміннями, необхідними для організації трудового навчання, участь у виробничій праці); методична освіта (вивчення курсу „Методика викладання загальнотехнічних дисциплін і трудового навчання”); курсові роботи; педагогічна та виробнича практика.

У навчальних майстернях застосовувались різні методи трудового навчання, тобто способи та сукупність організаційних форм, методичних прийомів, які впливали з найбільш загальних закономірностей процесу передачі трудових знань, умінь і навичок, формування особистісних якостей, спрямованих на вирішення конкретних освітньо-трудова цілей та завдань. Одним із засобів розвитку творчого мислення студентів було самостійне складання інструкційних карт із технології обробки деталей та вузлів. Для розвитку творчого мислення на заняттях із конструювання одягу, технічної творчості активно використовувалось розв’язання винахідницьких задач, зокрема метод психологічної активізації колективної творчої діяльності.

Зазначимо, що однією з активних форм формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя трудового навчання у досліджуваній період була педагогічна практика. Поєднуючи у собі пізнавальну і практичну діяльність, вона має значні потенційні можливості впливу на якісні характеристики особистості (ерудиція, уява та ін.), які відіграють першочергову роль у процесі становлення педагога. Порівняльний аналіз навчальних планів педагогічних ВНЗ різних років засвідчує тенденцію до скорочення часу, що його відводили на педпрактику. За таких умов неможливо достатньо повно виявити здібності до педагогічної професії і сприяти їх розвитку.

Як свідчить дослідження, у 80-х рр. почали з’являтися нові форми творчої діяльності студентів у позанавчальний час: індивідуальна робота на кафедрах, у лекторських групах, що сприяло поглибленню спеціальних знань у різних галузях науки, техніки, культури. Поширеними серед організаційно-масових

заходів стали конкурси наукових робіт, студентські наукові конференції, виставки науково-технічної творчості студентів, олімпіади, огляди-конкурси тощо. Простежується збільшення кількості гуртків, урізноманітнюється тематика позааудиторної роботи в педагогічних інститутах, зміцнюється зв'язок наукових досліджень зі шкільною проблематикою. Активно застосовуються ділові ігри, екскурсії на підприємства, до виставочних залів і музеїв народної творчості; знайомства з народними умільцями та дизайнерами; курсові та дипломні проекти з художньо-конструкторським підходом.

Ефективною інтегрованою формою контролю навчання і основною формою державної атестації майбутніх учителів трудового навчання був захист дипломної роботи, запроваджений у 70-х рр. У процесі розробки атестаційних кваліфікаційних завдань пропонувалось використовувати професійні задачі, що моделюють реальні ситуації практичної діяльності. Дипломні роботи могли мати як педагогічне (дослідження ефективності виховних чи навчальних методик) так і технічне (дослідження матеріалів, ефективності технології, виробничих технічних засобів) спрямування: конструкторське (розробка проектів виробів, засобів навчання чи технологічних пристосувань), технологічне (розробка технологічного процесу виготовлення складних об'єктів праці для реалізації продуктивної праці учнів), практичне (виготовлення виробів, засобів навчання чи технологічних пристосувань), дослідницьке. Такі роботи давали можливість здійснювати комплексну перевірку практичної підготовки студентів до розв'язання відповідних професійних завдань. На відміну від університетів, у педагогічних ВНЗ студентам не надавали спеціального часу на підготовку й оформлення дипломних робіт. До того ж, дипломну роботу міг писати студент, що навчався переважно на "відмінно".

У третьому розділі – “Актуальні проблеми змісту фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання упродовж 1991 – 2000 рр.” – розкрито особливості ступеневої підготовки вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України, проаналізовано основні форми роботи з майбутніми вчителями трудового навчання, визначено можливості творчої реалізації ідей історичного досвіду підготовки вчителів трудового навчання у сучасних умовах.

Кінець 90-х рр. характеризується активним пошуком ефективних шляхів розв'язання проблеми змісту підготовки майбутніх вчителів трудового навчання. Державними стандартами передбачено спеціалізації підготовки фахівця для програм різних ступенів. На кожному ступені, залежно від типу навчального закладу, навчання завершується оволодінням відповідним рівнем кваліфікації: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Під час розробки освітньо-професійних програм, навчальних планів підготовки вчителя трудового навчання відповідно до ступенів вищої освіти

враховувалась багатоваріативність змісту трудового навчання у школі. Було передбачено диференціацію змісту навчання відповідно до спеціалізацій.

Багаторівнева структура мала дати широкі можливості для забезпечення різних культурно-освітніх потреб особистості та суспільства. Однак така організація підготовки вчителя трудового навчання виявилась неефективною. Однією з проблем стала невідповідність між ступенями та освітніми і кваліфікаційними рівнями фахівців. Потреба у фахівцях високого освітнього рівня та необхідність вищої освіти для вчителів трудового навчання пояснюється також залученням українських педагогічних ВНЗ до умов Болонської декларації.

Процес пошуку оптимальної структури системи вищої освіти ще триває. За таких умов для подальшої модернізації й адаптації вищої педагогічної освіти до норм, які будуть утверджуватися в Європі, оновлення підготовки вчительських кадрів в Україні здійснюється у напрямі запровадження двоциклового навчання та введення двох академічних педагогічних ступенів – бакалавр і магістр.

Майбутні вчителі трудового навчання вивчають фундаментальні, психолого-педагогічні, методичні, інформаційно-технологічні, соціально-гуманітарні дисципліни. Щоб досягнути вищих результатів професійної підготовки педагога, проводиться робота над удосконаленням навчальних планів у напрямі урівноваження цих компонентів. Теоретична і практична підготовка більш збалансована та здійснюється одночасно протягом усього навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Зміст освітньо-професійної підготовки за вільним вибором студентів може бути забезпечений у двох варіантах. У першому – за лінією поглибленого вивчення окремих дисциплін у формі спецкурсів чи спецсемініарів; у другому – як додаткова підготовка за однією чи кількома напрямками з технічної та декоративно-прикладної творчості, додаткової виробничої підготовки (технічної чи обслуговуючої праці), металообробки, основ підприємництва, військового циклу чи з іншого напрямку. Для забезпечення системності у вивченні дисциплін, уникнення дублювання навчального матеріалу та зміцнення міжпредметних зв'язків запроваджуються інтегровані навчальні курси (“Технічна механіка” (опір матеріалів, теорія машин і механізмів, теоретична механіка, деталі машин), “Основи виробництва”, “Основи машинознавства” тощо). Це сприяє зменшенню загальної кількості предметів, що вивчаються. Порівняно з іншими країнами, навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах освіти України потерпає від роздробленості.

Як свідчать дослідження, ефективним і перспективним засобом введення інтегрованих знань у вищому педагогічному навчальному закладі є модульний підхід до організації навчального процесу, який ґрунтується на самостійно-індивідуальній роботі студента. Тому для забезпечення оптимальної підготовки

майбутнього вчителя трудового навчання впроваджується система модулів, кредитів та оцінок з усіх циклів гуманітарних, соціально-економічних, природничих дисциплін. Її узгодження стає основою для розв'язання мети – створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників на теренах Європи.

Вивчення досвіду минулого свідчить, що не доцільно ігнорувати традиції, які пройшли випробовування часом, а саме: масова участь молоді в наукових гуртках, проблемних і дослідницьких групах, наукових конкурсах, конференціях, олімпіадах, залучення студентів до розробки проектів; упровадження інноваційних методик викладання трудового навчання; спрямованих на індивідуалізацію та диференціацію навчального процесу у вищій школі; використання можливостей міжнародного обміну студентів та ін. Особливо велике значення має залучення майбутніх учителів до самостійної діяльності, розкриття їх потенціалу, вияву їх особистісної позиції, що може реалізуватися радше у позанавчальний час.

Однак нерозв'язаними залишаються проблеми визначення основного і варіативного компонентів освіти, підготовки вчителя трудового навчання для малокомплектних шкіл тощо.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів наукового дослідження дає підстави для таких загальних **висновків**:

1. Дослідження проблеми підготовки вчителів праці у вищих педагогічних навчальних закладах України у працях науковців свідчить, що її сутність розглядається неоднозначно. Існують різні підходи до її постановки і розв'язання. Попри всі розбіжності у поглядах, більшість науковців схиляється до думки, що організація освіти фахівців повинна здійснюватися в процесі оптимального поєднання нормативних, визначених державним стандартом, і варіативних складових підготовки. Обов'язковий, необхідний для засвоєння мінімум змісту освіти, повинен бути відповідний вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики. Варіативна ж частина потрібна для задоволення потреб особистості, регіональних можливостей, а також для реалізації досягнень освітніх закладів. Саме тому першочергового значення набуває необхідність стандартизації вищих педагогічних навчальних закладів.

2. Під час наукового дослідження виокремлено етапи у діяльності вищих педагогічних закладів України досліджуваного періоду з підготовки вчителя трудового навчання, що дає уявлення про поступовий еволюційний розвиток змісту, форм і методів.

1950 – 1970 рр. – початковий етап – багатoproфільна підготовка вчителів на фізико-математичних і природничих факультетах з п'ятирічним терміном навчання, впровадження додаткової спеціальності “вчитель основ виробництва”

(1956 р.); а також спеціальностей: “фізика і праця”; “електротехніка, машинознавство і фізика”; “біологія і основи сільськогосподарського виробництва”; “загальнотехнічні дисципліни і праця”.

1971 – 1984 рр. – основний етап – організація загальнотехнічних факультетів; оновлення змісту педагогічної освіти; удосконалення навчальних планів і програм; можливість вибору спеціалізацій – “технічна та обслуговуюча праця”.

1985 – 1990 рр. – перехідний етап – зміна кваліфікації “вчитель праці” на “вчитель трудового навчання”, введення нових навчальних планів, збільшення спектру додаткових спеціальностей (“інформатика”, “механізація сільського господарства”, “основи економіки” та ін.), демократизація у керуванні навчально-виховним процесом, можливість самостійного створення навчальних планів тощо.

1991 – 2000 рр. – модернізаційний етап – удосконалення змісту освіти на національному ґрунті, перехід до ступеневої системи підготовки майбутніх учителів трудового навчання в незалежній Україні, удосконалення її форм і методів, пошук новітніх технологій навчання і виховання, оптимального співвідношення аудиторної і позааудиторної роботи тощо.

3. Концептуальні засади підготовки фахівців видозмінювались залежно від загальних парадигм у формуванні особистості вчителя. Цей процес визначали тенденції: негативні (ідеологічний тиск, авторитаризм, надмірна регламентація навчальної і професійної діяльності, домінування пояснювально-ілюстративних, репродуктивних методів та колективних форм організації навчання в середній і вищій школі) та позитивні (реалізація принципу безперервності, поєднання теоретичного навчання з практичним, пошук активних методів і форм підготовки вчителів, організація підвищення кваліфікації вчителів на базі шкіл, реалізація регіональної освітньої політики, створення комплексу навчальних закладів різного типу). Незважаючи на всілякі труднощі, ідеологічний тиск, тенденції авторитаризму, непотрібну регламентацію, друга половина ХХ ст. все ж характеризувалась підвищеною увагою до підготовки вчителя трудового навчання, яка визначалася складними і суперечливими процесами у педагогічних ВНЗ.

4. У досліджуваний період характерними особливостями підготовки вчителів праці були: часте перейменування спеціальності; зміна навчальних планів; недосконалість матеріально-технічної бази; недостатня увага до психолого-педагогічної та методичної підготовки і одночасний акцент на технічній складовій; реформування без належного теоретичного обґрунтування через відсутність чіткого уявлення про специфіку цієї спеціальності; розширення вечірньої та заочної форм навчання; зростання контингенту студентів загальнотехнічних факультетів, що свідчить про певну популярність

професії у кінці 80-х років; постійні пошуки моделі професійної підготовки вчителя праці; удосконалення форм і методів освітньо-виховної діяльності у педагогічних ВНЗ.

5. Змістова складова підготовки вчителя праці ґрунтується на трьох вихідних позиціях: характер і зміст праці в сфері матеріального виробництва та перспективи його розвитку; зміст трудового навчання в середній школі, що ґрунтується на вимогах сучасного виробництва; аналіз змісту роботи вчителя трудового навчання в школі. Під впливом цього була розроблена структура навчального плану, яка передбачала два напрями підготовки: психолого-педагогічну (включаючи й методичну) і технічну. Зміст професійної підготовки вчителя трудового навчання характеризувався такими параметрами: спеціальні, психолого-педагогічні, методичні, загальноосвітні знання, вміння та навички.

Зміст навчальних планів і програм в досліджуваній період постійно оновлюється. У державних документах 90-х рр. знайшли відображення ідеї гуманізації, гуманітаризації, демократизації. Серед навчальних дисциплін поряд з фаховими і спеціальними вагоме місце займають культурологічні, суспільно-гуманітарні, загальнорозвивальні дисципліни, зміст яких наповнений українознавчою проблематикою. У проблематиці змісту освіти залишаються нерозв'язаними питання співвідношення теоретичної, практичної і методичної підготовки.

6. У досліджуваній період виокремлено групові, масові та індивідуальні форми роботи. До групових належали лекції (оглядові, проблемні, дискусійні тощо), практичні, семінарські, лабораторні заняття, наукові гуртки, студентські клуби, курсові й дипломні роботи. Серед масових форм роботи найпоширенішими були тижні педагогічної майстерності, конкурси, виставки робіт студентської наукової творчості, конкурси на кращу студентську роботу в різних галузях науки і техніки, олімпіади “Студент і науково-технічний прогрес” тощо. Індивідуальні форми роботи – навчання за індивідуальними планами, самостійне виконання нетипових завдань, вибір факультативних курсів і дисциплін за вибором, виконання індивідуальних і творчих завдань під час педагогічної практики тощо. Серед методів навчання найбільш поширеними були пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, ілюстрування, демонстрування, лабораторна і практична робота, аналітико-синтетичний метод, індуктивно-дедуктивний, самостійна робота з приладами, розв'язування технічних задач тощо.

Результати проведеного дослідження підтверджують, що в умовах радянської вищої школи превалювали групові форми роботи і пояснювально-ілюстративні методи навчання у підготовці вчителів трудового навчання.

7. Вивчення історичного досвіду підготовки вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України в другій половині ХХ ст. дає

підстави стверджувати, що перспективною концепцією підготовки майбутніх фахівців стає її переорієнтація від масово-репродуктивного підходу до індивідуально-творчого, а найважливішими вимогами, спрямованими на реальне оновлення і якісну підготовку вчителів, – модернізація її цілей і змісту. Стрижневими завданнями підготовки вчителів трудового навчання на сучасному етапі є демократизація і гуманізація навчально-виховного процесу; впровадження інновацій, варіантних форм навчання; забезпечення професійної самореалізації майбутнього вчителя, формування його кваліфікаційного рівня, залучення до самостійної діяльності, розвиток креативних умінь шляхом розробки теоретичних проєктів, розкриття творчого потенціалу, вияву особистісної позиції; відродження діяльності наукових шкіл, студентських наукових товариств; перехід до двоступеневої системи освіти, у якій передбачено підготовку бакалавра та магістра.

Проведене дослідження не претендує на повне і всебічне розкриття всіх аспектів проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових педагогічних студій вважаємо: організацію навчально-виховного процесу на інженерно-педагогічних факультетах у системі університетської освіти на сучасному етапі; використання нових інформаційних технологій навчання у підготовці майбутніх учителів трудового навчання; розробку педагогічної технології формування творчого стилю педагогічної діяльності в умовах підготовки педагогічних кадрів на рівні бакалаврату та магістратури, порівняльний аналіз змісту підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в Україні та зарубіжних країнах.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Федорович А. Підготовка майбутнього вчителя трудового навчання до професійно-педагогічної діяльності: Навч.-метод. посібник. – Дрогобич: Ред. вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2007. – 118 с.
2. Федорович А. Проблеми політехнічної освіти учнів в загальноосвітній школі // Молодь і ринок. – 2003. – № 4(6). – С. 58 – 61.
3. Федорович А. Еволюція підготовки вчителя праці у вищих педагогічних закладах освіти України (II половина XX ст.) // Науковий вісник Чернівецького університету ім. Юрія Федьковича: Зб. наук. праць: Серія: Педагогіка і психологія. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 278 – С. 193 – 202.
4. Федорович А. Педагогічна підготовка майбутнього вчителя трудового навчання на сучасному етапі // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. 41 – С. 351 – 355.
5. Федорович А. Передумови виникнення загальнотехнічних факультетів у педагогічних ВНЗ України // Наукові записки Вінницького державного

університету імені Михайла Коцюбинського: Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця: Видавництво ВДПУ, 2006. – Вип. 17 – С. 172 – 175.

6. Федорович А. Психолого-педагогічні аспекти підготовки вчителя трудового навчання до профорієнтаційної роботи // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький: НАД ПСУ, 2006. – № 37. – Ч. 2. – С. 240 – 243.

7. Федорович А. Розвиток технічної творчості студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ ст.) // Людинознавчі студії: Зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Я. Франка: Педагогіка. – Дрогобич: Вимір, 2006. – Вип. 13. – С. 86 – 95.

8. Федорович А. Формування політехнічних знань підлітків у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи // Молодь і ринок. – 2006. – № 3(18). – С. 105 – 109.

9. Федорович А. Формування професійно-педагогічної компетентності вчителя трудового навчання // Вісник Глухівського державного педагогічного університету: Серія: Педагогічні науки. – Глухів: ГДПУ, 2006. – Вип. 8. – С. 237 – 241.

10. Федорович А. Організація методичної підготовки вчителя трудового навчання у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка // Молодь і ринок. – 2007. – № 9(32). – С. 118 – 121.

11. Федорович А. Проектно-технологічна діяльність як невід’ємна складова підготовки майбутнього вчителя трудового навчання // Актуальні проблеми педагогіки: методологія, теорія і практика: Зб. наук. пр. – Горлівка: ГДПШМ, 2006. – Вип. 3. Ч.1. – С. 280 – 287.

12. Федорович А. Ступенева підготовка вчителів трудового навчання у вищих педагогічних закладах України // Другий український педагогічний конгрес: Зб. матеріалів. – Львів: ТЗОВ Камула, 2006. – С. 424 – 430.

13. Федорович А. Підготовка вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах України в контексті Болонського процесу // Europejska wspólna przestrzeń edukacyjna a przeobrażenia oświatowe w Polsce i na Ukrainie (1989 – 2006): Nadzieje i zagrożenie /Pod red. M.Chepil i R.Kuchy. – Drohobycz-Lublin: Oddział Red.-Wyd.Pacstwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im.Iwana Franki w Drohobyczu, 2007. – S. 244 – 250.

14. Федорович А. Роль і місце декоративно-ужиткового мистецтва у підготовці вчителя трудового навчання // V Культурологічні читання пам’яті Володимира Подкопаєва “Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізаційної цивілізації”: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 1-2 червня 2007 р. – К.: Міленіум, 2007. –

С. 382 – 386.

Федорович А.В. Підготовка вчителів праці у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2008.

У дисертації здійснено комплексний аналіз проблеми підготовки вчителів праці у вищих педагогічних навчальних закладах України упродовж другої половини ХХ ст.; виокремлено етапи й тенденції їх діяльності стосовно підготовки вчителя праці, що дає уявлення про поступовий еволюційний розвиток її змісту, форм і методів у досліджуваній період; розкрито організацію навчально-виховного процесу підготовки вчителів праці; визначено можливості творчої реалізації ідей історичного досвіду підготовки вчителів праці в контексті європейського освітнього простору.

Матеріали, основні положення дисертації та висновки можуть бути використані під час читання курсу з історії педагогіки у вищих педагогічних навчальних закладах, при підготовці навчально-методичної літератури.

Ключові слова: вчитель праці, вчитель трудового навчання, вищі педагогічні навчальні заклади України, зміст і форми роботи, професійна підготовка.

Федорович А.В. Подготовка учителей труда в высших педагогических учебных заведениях Украины (вторая половина ХХ в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2008.

В диссертации осуществлено комплексное изучение подготовки учителей труда в высших педагогических учебных заведениях Украины на протяжении второй половины ХХ в., раскрыты теоретико-методические аспекты данной проблемы.

В работе раскрыты общественно-политические, социально-экономические и организационно-педагогические предпосылки и тенденции развития высших педагогических учебных заведений Украины в течении 1950 – 2000 гг. в направлении подготовки учителей труда. Изучение и анализ источников позволил выделить этапы в деятельности вузов Украины в исследуемый период, каждый из которых имел свои особенности, что дает представление о постепенной эволюции развития ее содержания, форм и методов. 1950 – 1970 гг. – время усиления политехнического образования будущих учителей на физико-

математических и естественных факультетах, внедрения дополнительной специальности “Учитель основ производства”, многопрофильная подготовка учителей на физико-математических и естественных факультетах с пятилетним сроком обучения; введение различных специальностей: физика и труд; электротехника, машиноведение и физика; биология и основы сельскохозяйственного производства; общетехнические дисциплины и труд. 1971 – 1984 гг. – период организации общетехнических факультетов; обновления содержания педагогического образования, совершенствования учебных планов и программ; более широких возможностей выбора специализаций технического и обслуживающего труда. 1985 – 1990 гг. – переименование квалификации “Учитель труда” на “Учитель трудового обучения”, введение новых учебных планов, увеличение количества дополнительных специальностей (информатика, механизация сельского хозяйства, основы экономики и др.), демократизация в управлении учебно-воспитательным процессом, возможность самостоятельного создания учебных планов.

В течении последнего этапа (1991 – 2000 гг.) наблюдается совершенствование содержания образования на национальной основе, переход к поэтапной системе подготовки будущих учителей трудового обучения в независимой Украине, совершенствование форм и методов, поиск новейших технологий обучения и воспитания, оптимального соотношения аудиторной и внеаудиторной работы и др.

В диссертации анализируется и критически осмысливается содержание, формы и методы подготовки учителей труда в высших педагогических учебных заведениях Украины исследуемого периода. Изучение первоисточников дает основания выделить групповые, массовые и индивидуальные формы работы. Эффективными групповыми формами были лекции (обзорные, проблемные, дискуссионные и др.), практические, семинарские, лабораторные занятия, научные кружки, студенческие клубы, курсовые и дипломные работы. Установлено, что наиболее распространенными среди массовых форм работы были недели педагогического мастерства, конкурсы, выставки работ студенческого научного творчества, конкурсы на лучшую студенческую работу в различных отраслях науки и техники, олимпиады “Студент и научно-технический прогресс” и др.

Важными заданиями подготовки учителей трудового обучения на современном этапе выступают демократизация и гуманизация учебно-воспитательного процесса, внедрение инноваций, обеспечение профессиональной самореализации будущего учителя, формирование его высокого квалификационного уровня, приобщение к самостоятельной деятельности, развитие креативных умений путем разработки теоретических

проектов, раскрытие творческого потенциала, проявление личной позиции, возрождение деятельности научных школ, студенческих научных объединений, переход к двухступенчатой системе образования, которая предусматривает получение степеней бакалавра и магистра, соответствующих европейским стандартам.

Результаты проведенного исследования подтверждают, что в период независимой Украины соотношение групповых, массовых и индивидуальных форм постоянно изменяется в пользу индивидуальной работы, что приобретает особое значение на современном этапе, когда в Украине ведется поиск путей реформирования высшего образования в контексте Болонского процесса.

Ключевые слова: учитель труда, высшие педагогические учебные заведения Украины, содержание и формы работы, профессиональная подготовка.

Fedorovych A.V. Preparation of labour education teachers at higher pedagogical educational establishments of Ukraine (the second half of the XX-th century). – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of pedagogical sciences for the speciality 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy. Ternopil' Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil', 2008.

In the dissertation the complex analysis of the problem of labour education teachers preparation at higher pedagogical establishments of Ukraine during the second half of the XX-th century is carried out; the stages and tendencies of their activity as to the labour education teachers preparation are singled out. This gives the idea of gradual evolutionary development of its content, forms and methods at the period under investigation. The organization of educational process of labour education teachers preparation is exposed; the possibilities of historical experience application of labour education teachers preparation in the context of European educational space are defined.

The materials, the principle statements of the dissertation and conclusions can be used when delivering the course of history of pedagogy at higher pedagogical establishments, when preparing educational and methodic literature.

Key words: labour education teacher, higher pedagogical educational establishments of Ukraine, content and forms of work, professional preparation.

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2
Свідоцтво про реєстрацію ТР №241 від 18.11.1997 р.

Підписано до друку 10.04.2008 р
Формат 60x90/16. Папір друкарський.
Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 105
Наклад 100 примірників